

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

*Наталія Кащук
Вінниця*

В статті висвітлена характеристика предметно-розвивального середовища. Розкриті особливості його організації в роботі з дітьми раннього віку.

Ключові слова: предметно-ігрове середовище, гра, осередок, сенсорний розвиток.

Актуальність. Впровадження у практику роботи дошкільних навчальних закладів особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти є одним із основних завдань педагогічних працівників. Дитина зі своїми уподобаннями, інтересами, здібностями, особливостями має стати головним учасником освітнього процесу. Для реалізації особистісно орієнтованої моделі педагоги дошкільного закладу мають створити необхідні умови для розвитку дитини, тобто створити сприятливий розвивальний простір, у якому дитина активно діє, спілкується, отримує знання, розвиває свої уміння, навички. Основою розвитку дитини є практичні цілеспрямовані дії, ігрова діяльність, під час якої малюк сприймає предмети і явища навколишньої дійсності, усвідомлює зв'язки між ними. Предметно-ігрове середовище, в якому діє дитина перед дошкільного віку, має бути невичерпним, інформативним, здатним задовольняти потреби в новизні.

Аналіз літературних джерел. Середовище виступає основним засобом розвитку особистості дитини та джерелом її знань і досвіду. В наукових доробках багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених акцентується увага на побудові предметно-розвивального середовища та висвітлюються рекомендації щодо її налагодження (Т.В.Антонова, О.В.Артамонова, А.К.Бондаренко, Т.Н.Доронова, Е.В.Зворигіна, Н.Т.Гринявічене, Л.М.Кларіна, В.И.Логінова, С.Л.Новосьолова, Г.Н.Пантелєєв, Л.Н.Пантелєєва, Л.А.Парамонова, В.А.Петровський, Л.А.Смивіна,

Л.П.Стрелкова та ін.). Прицільне висвітлення специфіки змістовного навантаження предметно-розвивального середовища в роботі з сенсорного розвитку дітей раннього віку ми знаходимо в роботах наступних психологів та педагогів: О.Артамонової, Ю.В.Малюкової, С.Новосьолової, Л.М.Олійник, П.М.Павлової, В.А.Петровського, К.Л.Печори, Е.Г.Пилюгіної, Н.О.Рижової, Л.М.Сєдової та ін. Проте, слід відзначити, що окреслені наукові праці демонструють загальні підходи, але нами не знайдено матеріалів щодо предмету нашого дослідження в контексті реалізації сучасних програмових підходів.

Постановка проблеми. Психолого-педагогічні дослідження вітчизняних вчених (Артемова Л.В., Бойченко Н.О., Григоренко Г.І., Щербакова К.Й. та ін.) свідчать про формування важливих новоутворень у грі – провідній дитячій діяльності. Тому не випадково грамотне педагогічне керівництво ігровою діяльністю є однією з умов повноцінного розвитку дошкільника. Реалізація цієї умови потребує і правильної організації предметно-ігрового середовища, за допомогою якого педагог створює для дитини зону найближчого психічного розвитку. Отже, організацію предметно-ігрового середовища в роботі з підвищення ефективності сенсорного розвитку дітей раннього віку ми обрали напрямом нашої роботи.

Основна частина. Розвивальне предметне середовище – це сукупність умов, які забезпечують всебічний розвиток дитини; це система матеріальних об'єктів їхньої діяльності. Створення в дошкільному закладі повноцінного розвивального предметно – ігрового середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей – провідний засіб реалізації завдань сучасного реформування освіти. Адже правильно організоване розвивальне середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на всі аспекти її розвитку.

Предметно-ігрове середовище буде розвивальним за умов, якщо розширює, поглиблює уявлення дошкільників про особливості людського житла та найважливіші для людського буття споруди соціального призначення і транспорт. Удосконалення вміння дитини використовувати за призначенням предмети та

знаряддя, вправляє в умінні самостійно визначати ігровий сюжет, робити його змістовним, розподіляти ігрові ролі, дотримуватись правил рольової поведінки, налагоджувати ігрову взаємодію, використовувати й розподіляти іграшки та ігрові атрибути, реалізовувати ігровий задум, перетворювати ігровий простір; орієнтує в творах мистецтва (образотворчого, музичного, театрального, літературного), допомагає опанувати мову цих видів мистецтва, передавати художній образ різними мистецькими засобами, стимулювати до творчості.

У створенні розвивального предметно-ігрового середовища важливу роль відіграє характер розміщення ігрового обладнання в приміщенні, яке повинно забезпечити дитині вільний доступ до іграшок. Предметно - ігрове середовище передбачає: підбір і розміщення іграшок (деталізованих та умовних), ігрових модулів, макетів, предметів – замісників, різних атрибутів з урахуванням особливостей розвитку ігрової діяльності в різні вікові періоди дошкільного дитинства та формування у дітей тих чи інших дій з цими ігровими матеріалами.

Організація розвивального середовища для дітей раннього віку має свою специфіку, зумовлену, насамперед, особливостями психології малюків. Як відомо, вони непосидючі, швидко переключаються з одного виду діяльності на інший, у них переважає «схоплювальне» сприйняття (тобто поспішають «ухопити» якомога більше інформації). Вони надзвичайно спостережливі, чутливі та сприйнятливі, в них яскраво виражена потреба в русі, а пізніше в активних діях, що спостерігається вже на першому році життя. На п'ятому місяці життя малюк починає діяти з предметами. Потреба в таких діях різко зростає на другому році життя, коли дитина починає ходити і навчається виконувати складніші дії з предметами.

Дворічні діти охоплені бажанням діяти. Дитина розглядає і обмацує всі предмети, що потрапляють до рук, розбирає їх на частини, робить спробу скласти з окремих частин щось нове, розв'язати нескладні практичні завдання. Початок розвитку мислення залежить від руки. У процесі діяльності м'язи рук виконують три головні функції: органів руху, органів пізнання, акумулятор енергії (і для самих м'язів, і для інших органів). Якщо дитина обмацує якийсь

предмет, її м'язи та шкіра рук у цей час учать мозок й очі бачити, розрізняти, запам'ятовувати.

В основі чинних програм лежить принцип комплексного підходу та вільного центрування, запропоновані відомим психологом В.А.Петровським. Передбачається створення в дошкільному закладі – як у груповій кімнаті, так і на майданчику – функціональних осередків (куточків, центрів), в яких розміщені матеріали для стимуляції розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб, інтересів та здібностей. Обладнання має бути розраховане насамперед на практичну діяльність, пов'язану з побутом, щоб поступово готувати малюка до життя, а також сприяти його фізичному та психічному розвитку.

Для створення такого середовища вихователі мають знати функціональні можливості ігрового матеріалу, вміти формувати ігротеку групи, розподіляти її на осередки (центри, куточки). Варто також подбати про відповідність іграшок віковій дітям, характеру їхньої діяльності, про правильне комплектування ігрових наборів.

Основні вимоги до обладнання ігрових осередків (куточків, центрів):

- Усі іграшки, матеріали, атрибути, предмети – замітники об'єднуються за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно – ігрової діяльності дітей (сюжетно відображувальної, будівельної, рухливої тощо).
- Більшість дидактичних матеріалів, іграшок та картинок мають бути поліфункціональними, тобто використовуватися по – різному, залежно від мети діяльності.
- Усі іграшки, незалежно від їхньої класифікаційної приналежності, групуються так, щоб вони відповідали за розмірами одна одній, зростові дітей і стаціонарному предметному оточенню, в якому малята зазвичай граються.
- Середовище має містити як відомі дитині компоненти, так і нові, незнайомі, які забезпечують її пізнавальний розвиток. Поповнюючи обладнання в куточку, вихователь має дотримуватися принципу ускладнення, тобто вносити в групу іграшки та ігри згідно з вимогами програми та тими знаннями, яких

діти набувають на заняттях та в повсякденному житті. Кожну нову іграшку слід обов'язково обіграти, зробити дітям сюрприз.

- Рівень інформативності середовища досягається урізноманітненням тематики (від приготування їжі для ляльки до її лікування тощо).
- Предметно – ігрове середовище має бути динамічним та мобільним, щоб діти вчилися активно ним користуватися, а також щоб забезпечувати їм свободу дій. Усе обладнання має постійно поновлюватися , видозмінюватися і легко переноситися з одного центру на інший.

Одна з основних умов створення в дошкільних закладах будь-якого типу розвивального довкілля для дітей раннього віку є опора на особистісно орієнтовану модель взаємодії між педагогом і дітьми. Це означає, що:

- пріоритетною метою виховання є формування гармонійної і всебічно розвиненої особистості;
- завдання педагога полягає у забезпеченні інтересів дитини у задоволенні її природних нахилів та потреб;
- дорослий у своїй педагогічній діяльності керується положенням: «Не поруч, не над, а разом».

Для реалізації цієї моделі у середовищі, що оточує найменших відвідувачів дитячого садка, слід створити умови для повноцінного інтелектуального, морального та естетичного розвитку особистості, її гуманізації.

Визначимо основні принципи облаштування розвивального довкілля для дітей раннього віку в дошкільних закладах:

- принцип взаємодії;
- принцип активності, самостійності й творчості;
- принцип динамічності;
- принцип вільного центрування;
- принцип емоційного комфорту;
- принцип естетичності в добиранні матеріалів та атрибутів;
- принцип зв'язку з реальним життям;

- принцип урахування вікових особливостей дітей.

Принцип урахування вікових особливостей дітей полягає в тому, що добирання матеріалів і розміщення їх у куточках розвивального середовища здійснюється залежно від віку вихованців. Дії з іграшками – перші практичні дії малюка, вони задовольняють і стимулюють його потреби у рухах, у роботі аналізаторів. Але організм дитини розвивається поступово, тож і її іграшки мають «розвиватися» так сам поступово.

Отже, враховуючи принципи організації розвивального простору, вимоги до організації предметно-розвивального середовища в дошкільних групах та вимоги до обладнання ігрових осередків, а також складові розвивального простору за базовою програмою «Я у Світі» у групових приміщеннях дошкільного закладу можна створити такі спеціальні осередки. Враховуючи вплив сенсорного виховання на дітей раннього віку та вирішуючи поставлені перед педагогами нашого дитячого садка завдання щодо насичення предметно – розвивального середовища у групах раннього віку, до кожного спеціального осередку були дібрані, виготовлені посібники для досконалого оволодіння дітьми раннього віку сенсомоторними навичками. Педагогічні працівники дошкільного навчального закладу самостійно вибирають кількість осередків, їх розташування та наповнення.

1. Природознавчий осередок.
2. Осередок дитячого експериментування
3. Осередок ігрової діяльності.

4. Осередок сенсорної діяльності «Вправні пальчики». Саме тут зібрані найрізноманітніші матеріали, спрямовані на розвиток сенсорних відчуттів у дітей раннього віку.

- Сенсорна стінка, яка включає в себе набірне полотно, дошку для малювання крейдою, шнури для шнурування гудзиків, стрічки різної ширини та довжини, дзвіночки, брязкальця, дротинки для плетіння, внизу кишеньки з різноманітним начинням: кольорова крейда, трафарети різної форми, різнокольорові гудзики та палички, шумові коробочки «кіндер – сюрпризи»,

тканинні квіти з елементами застібання, площинні предмети для шнурівки (сукні, чобітки тощо).

- Сенсорний стіл, мета використання якого вчити групувати предмети за кольором, формою, порівнювати різні ознаки предметів, вчити застібати гудзики, кнопки, «змійки», гачки, протягувати тасьму в отвір, порівнювати площинну та об'ємну форми.
- Сенсорний столик з ємкостями, наповненими різними сипучими матеріалами та резервуаром для води.
- Сенсорний столик шестигранної форми, пофарбований у основні кольори з накладними геометричними фігурами для дотикових та зорових вражень малюків.
- Сенсорні ширми «Підбери кришечку».
- Сенсорні дошки для маніпулювання застібками, приколками, шпінгалетами, клямочками, блискавками, мочалками.
- Сенсорні ряди з розміщеними предметами для шнурування, маніпулюванням прищіпками, гудзиками.
- Сенсорна лялька «Наталочка – навчалочка», «Черепашка», «Сонечко», цікаві доріжки.

Використовуючи досвід дошкільного закладу «Ялинка» м. Бровари по впровадженні спадщини В.О.Сухомлинського, ми наситили периметр ігрової кімнати картинами власного виробництва для закріплення набутих знань на заняттях та вдосконалення власного досвіду дитини раннього віку у предметній діяльності під час гри «Веселі мухоморчики», « Стежка до будинку», «Промінчики для сонечка», «Ранок у лісі» тощо.

Таким чином, на нашу думку, грамотно науково-обґрунтовано організоване середовище є джерелом всебічного, гармонійного та ефективного розвитку особистості дитини.

Список літератури:

1. Артамонова, О. Предметно-пространственная среда: ее роль в развитии личности [Текст]/ О. Артамонова // Дошкольное воспитание. — 1995. — № 4.
2. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання в сучасній теорії і практиці дошкільної освіти / Ю. В. Малікова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: зб. наукових праць. – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – № 3-4. – С. 154–159.
3. Олійник Л. М. Формування уявлень про властивості і співвідношення предметів у дітей раннього віку: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Олійник Лія Миколаївна. – К., 2005. – 209 с.
4. **Павлова Л.Н.** Раннее детство: предметно-развивающая среда и воспитание. Методическое пособие для педагогов групп раннего возраста. Серия: Инструктивно-методическое обеспечение содержания образования в Москве // Отв. редактор Курнешова Л.Е. – М.: Центр «Школьная книга», 2004
5. Рыжова Н.А. Развивающая среда дошкольных учреждений.- М.:Просвещение, 2003.
6. Седова, Л. Н. Становление творческой личности в условиях развивающей среды [Текст]/ / Л. Н. Седова // Проблемы образования: теория и практика. — 1999. — № 1.
7. **Сотникова В.М., Ильина Т.Е.** Контроль за организацией педагогического процесса в группах раннего возраста ДОУ. – М.: ООО «Издательство Скрипторий 2003», 2005

В статье показана характеристика предметно-развивающей среды. Раскрыты особенности ее организации в работе с детьми раннего возраста.

Ключевые слова: предметно-игровая среда, игра, центр, сенсорное развитие.